

Η Εκπαίδευση στον Πλάτωνα

Το ζήτημα της εκπαίδευσης εξετάζεται από τον Πλάτωνα εκτενώς στα δύο τελευταία έργα του, την *Πολιτεία* και τους *Νόμους*. Σκοπός του είναι να επιλέξει τόσο τα κατάλληλα μαθήματα όσο και την αρμόζουσα μέθοδο διδασκαλίας τους προκειμένου να αποδώσει η **Παιδεία** τον επιθυμητό καρπό της που, στην περίπτωση του, δεν είναι **η εκμάθηση τεχνών και η απόκτηση δεξιοτήτων** αλλά **η αρμονική ανάπτυξη της ψυχής** των πολιτών. **Πολίτες**, για τον Πλάτωνα, είναι **οι ελεύθεροι άντρες και οι ελεύθερες γυναίκες**, με ελάχιστες διαφορές στην εκπαίδευσή τους, όσες ακριβώς απαιτεί η ιδιαιτερότητα της φύσης τους.

Σε αυτά τα δύο φιλοσοφικά έργα, το πολίτευμα και οι αξίες μιας κοινωνίας συνυφαίνονται τόσο στενά με την πνευματική υπόσταση των μελών της όσο σε κανένα άλλο. Γι αυτόν, άλλωστε, το λόγο, ο δημιουργός τους αναδεικνύει την Παιδεία στο "μεγαλειώδες και μεγάλο ένα" που πρέπει να διαφυλαχθεί στην Πολιτεία ώστε να αποτελέσει την **εγγύηση για την ενότητα και την πρόδο** της.

Ο Πλάτωνας ορίζει την Παιδεία ως την τέχνη εκείνη που μεταστρέφει την ψυχή από την περιοχή του **γίγνεσθαι** στην περιοχή του **ὄντος**. *Γίγνεσθαι* είναι η δημιουργία ολόκληρη, που βρίσκεται σε συνεχή κίνηση και δράση, ενώ *ὄν* είναι ο ίδιος ο Δημιουργός, που απλώς θεάται, παρατηρεί τις διεργασίες της και τις στηρίζει με την ακινησία του. Όταν κανείς καταπιάνεται με τη δράση, με την εκμάθηση τεχνών και την **απόκτηση σωματικών αρετών** (δεξιοτεχνία, οξυδέρκεια), η προσοχή του είναι στραμμένη προς τη δημιουργία- αντίθετα, όταν ενδιαφέρεται και εξασκείται στην **απόκτηση ψυχικών αρετών** (πχ φρόνηση), τότε επιχειρεί να προσεγγίσει τον ίδιο το Δημιουργό, το *ὄν* (*Νόμοι*, 643c). Με την προτίμηση που δείχνει στις πνευματικές αρετές, ο Πλάτωνας δεν αποκλείει καθόλου την εξάσκηση στις πρώτες, τις σωματικές. Απεναντίας, τονίζει ότι μπορεί κανείς να αποκτήσει τις πνευματικές αρετές ενόσω εξασκείται σωστά στις σωματικές, αν στην παιδεία του τοποθετείται το κέντρο βάρους όχι στις διάφορες απολαβές (φήμη, πλούτο, ευχαρίστηση) αλλά στην ανακάλυψη της ίδιας της φύσης του ὄντος, όπως αυτή φανερώνεται στους κανόνες της συγκεκριμένης τέχνης. Ένα μέρος της ζωής τους οι άνθρωποι πρέπει να μαθαίνουν κι ύστερα να εργάζονται, προσφέροντας στην πολιτεία τους καρπούς της μελέτης τους.

Όλοι οι άνθρωποι, από τη γέννησή τους, ανήκουν φυσικά σε ένα από τα **τέσσερα γένη**- χρυσό, ασημένιο, χάλκινο, σιδερένιο- από τα οποία διαμορφώνονται οι **τέσσερις κοινωνικές τάξεις** ή κάστες (*Πολιτεία*, 415c). Χρυσό είναι το γένος των **αρχόντων** και ασημένιο των **φυλάκων ή πολεμιστών**. Τα άλλα δύο γένη, χάλκινο και σιδερένιο, περιλαμβάνουν τους **τεχνίτες** και τους **γεωργούς** αντίστοιχα. Αυτός ο χωρισμός σε γένη- τάξεις συμφωνεί με τη διάκριση της ψυχής σε τρία μέρη, κατά τον Πλάτωνα: το **λογιστικό**, που διακρίνει το ορθό από το λάθος και κατευθύνει την ανθρώπινη δράση, το **θυμοειδές**, που αντιστοιχεί στο αίσθημα που άνθρωπου, εκείνο που τον καθιστά ψυχωμένο, δηλαδή γενναίο και πρόθυμο να υπερασπιστεί τις αρχές του και το **επιθυμητικό**, που ορέγεται αντικείμενα του υλικού κόσμου και κατευθύνεται από επιθυμίες. Οι άρχοντες αντιστοιχούν στο λογιστικό μέρος της ψυχής, που από τη φύση τους διαθέτουν πιο ανεπτυγμένο και οφείλουν να κυβερνούν την πόλη με τέτοιο τρόπο που να χαρακτηρίζεται σοφή. Οι φύλακες, που έχουν τονισμένο το θυμοειδές στοιχείο, στηρίζουν το έργο των αρχόντων, ακριβώς όπως κι εκείνο υποστηρίζει τις αποφάσεις του λογιστικού και οι τεχνίτες- αγρότες ικανοποιούν επιθυμίες και βασικές ανάγκες όλων των τάξεων με την παραγωγική τους εργασία, μια και σε κείνους το επιθυμητικό μέρος της ψυχής υπερισχύει. Ο διαχωρισμός των

παιδιών σε φύλακες, τεχνίτες και γεωργούς γίνεται από τους άρχοντες πολύ νωρίς, ώστε να διδαχθούν το επάγγελμά τους από νεαρή ηλικία για να το εκτελούν με επιτυχία ως ενήλικες (Πολιτεία, 467-8).

Όσον αφορά τους άρχοντες, η επιλογή τους γίνεται από την τάξη των φυλάκων, μέσα από μια **σειρά δοκιμασιών** που λαμβάνουν χώρα καθόλη τη διάρκεια της εκπαίδευσής τους ως παιδιά, νέοι και άνδρες. Σε αυτές περιλαμβάνονται ασκήσεις που ξεχωρίζουν όσους δεν ξεχνούν την ορθή γνώμη (**καλή μνήμη**), όσους δεν αλλάζουν γνώμη λόγω άσκησης βίας (**γενναιότητα**), όσους δεν εξαπατώνται από τεχνάσματα (**ευστροφία**), από δέλεαρ ηδονών (**αυτοσυγκράτηση**) ή από απειλές (**αφοβία**) κι όσους δεν καταπονούνται εύκολα με συνεχή δοκιμασία σε αγώνες κι άλλες κοπιαστικές εργασίες (**σωματικό και ψυχικό σθένος**) (Πολιτεία, 412e- 415, 535-536). Ως εκ τούτου, η τάξη των αρχόντων απαρτίζεται από άντρες και γυναίκες άνω των πενήντα ετών που διοικούν την πολιτεία σε ποικίλους τομείς, προσφέροντας αυτή την υπηρεσία αφιλοκερδώς από το περίσσειμα της αρετής που εκ φύσεως διαθέτουν.

Εξαιτίας της ποικιλίας πολιτών, οι νόμοι και η εκπαίδευση χρειάζονται όλα τα στοιχεία εκείνα που θα πείσουν και τους τρεις τύπους ανθρώπων να παίζουν το ρόλο τους σωστά ως άρχοντες, φύλακες κι έμποροι/τεχνίτες/αγρότες. Οι άρχοντες, στους οποίους υπερισχύει το λογιστικό μέρος, είναι φιλόσοφοι και **υπακούουν** στο νόμο **μέσω της λογικής**, οι φύλακες, στους οποίους υπερισχύει το θυμοειδές μέρος, είναι φιλόδοξοι και υπακούουν **μέσω του αισθήματος της ντροπής** και οι αγρότες ή τεχνίτες, στους οποίους υπερισχύει το επιθυμητικό μέρος είναι φιλοχρήματοι και υπακούουν **μέσω του φόβου της τιμωρίας**. Ο νόμος, λοιπόν, και η παιδεία πρέπει να διαθέτουν αφενός τις χρυσές ποιότητες του λογισμού- λογική, τεκμηριωμένη διατύπωση-, αφετέρου τις ασημένιες του αισθήματος- μυθική, καλλιτεχνική ομορφιά που εμπνέει- αλλά και τη σιδερένια πυγμή της τιμωρίας, που θα αποτρέπει την απληστία του επιθυμητικού μέρους της ψυχής. Μάλιστα, αυτή κυρίως η άποψη θα φανεί χρήσιμη, καθώς οι περισσότεροι άνθρωποι συμμορφώνονται μόνο χάρη στο φόβο, καθώς είναι αδύναμοι κι επιρρεπείς στην απόλαυση και τη θλίψη (Νόμοι, 644-645).

Αυτός ο χωρισμός σε τάξεις και η κατανομή ρόλων στην Πολιτεία δεν έχει κανένα ρατσιστικό χαρακτήρα- είναι καθαρά λειτουργικής φύσης και βασίζεται στην ατομική κλίση του καθενός. Επιτρέπει στον κάθε πολίτη να παίξει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τον **ένα και μοναδικό ρόλο** που του αναλογεί στην ορισμένη πολιτεία. Για τον Πλάτωνα, η **αδικία** πηγάζει από το γεγονός ότι κάποιος προσπαθεί να αρπάξει ένα αγαθό που δεν του ανήκει, έστω κι αν τούτο είναι άυλο, όπως ένα αξίωμα ή επάγγελμα (Πολιτεία, 433-5b). Το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση που το ρόλο του λογιστικού στον άνθρωπο ασκεί το θυμοειδές ή το επιθυμητικό μέρος, ανατρέποντας με αυτόν τον τρόπο την **ψυχική δικαιοσύνη** του πλάσματος. Καθώς, όμως, ο πολίτης βρίσκεται σε συνεχή αλληλεπίδραση με την Πολιτεία του, η ατομική του δικαιοσύνη στηρίζει την **κοινωνική** και στηρίζεται σε αυτήν. Σε μια δίκαιη πολιτεία, οι ψυχές των πολιτών ρέπουν προς τη δικαιοσύνη, που ενδυναμώνει το κάθε μέρος τους, καθώς το υποχρεώνει να παίξει το ρόλο του σωστά. Εφόσον το λογιστικό αναλαμβάνει την καθοδήγηση της ψυχής, ενισχύει τη φιλομαθή- φιλοσοφική της διάσταση. Με λίγα λόγια, ξεκινώντας από μια δίκαιη πολιτεία, με την κατάλληλη παιδεία, διαπλάθει κανείς όχι μόνο δίκαιους αλλά και εν δυνάμει σοφούς ανθρώπους (Πολιτεία, 441e-443). Αν κοιταχθεί αντίστροφα το θέμα, πολλοί δίκαιοι άνθρωποι μαζί δε θα μπορούσαν παρά να συμβιώσουν με δίκαιο τρόπο, γεγονός που θα οδηγούσε στη δημιουργία μιας δίκαιης Πολιτείας.

Παραδόξως, η Παιδεία για τον Πλάτωνα δεν ξεκινάει από τη γέννηση του παιδιού αλλά από τη στιγμή της **σύλληψής** του, που θα πρέπει να είναι το υγιές επακόλουθο ενός υγιούς γάμου

μεταξύ υγιών γονέων τόσο στην ψυχή όσο και στο σώμα. Γι αυτό το λόγο, από την κύηση ακόμα, οι γυναίκες θα πρέπει να γυμνάζουν τα έμβρυα με περπάτημα- στη συνέχεια, θα τα κινούν και θα τα μετακινούν ώστε **"η εξωτερική κίνηση να γαληνεύει την εσωτερική ανησυχία"**. Η **πειθαρχία** τους θα είναι **μετρημένη**, ώστε να μην καταντήσουν ούτε ιδιότροπα από την πολυτέλεια αλλά ούτε και μίζερα από τη στέρηση (Νόμοι, 789-793). Με μέτρο θα ικανοποιούνται και τα κλάματά τους, μια και αποτελούν εκδήλωση επιθυμιών. **Μέχρι τα εφτά τους χρόνια**, τα παιδιά διαμορφώνουν το χαρακτήρα τους κυρίως μέσα απ' το **παιχνίδι**, γι αυτό και οι νόμοι θα πρέπει να ρυθμίζουν τα είδη του και να καθορίζουν ποινές κι αμοιβές μέσα στα πλαίσιά του, ώστε να αποτελεί αυτό ένα καλό προγύμνασμα για τη μετέπειτα ζωή (Πολιτεία, 793e). Θα **εποπτεύονται** από παιδαγωγούς ώστε να μην επιτευχθεί νίκη με ύπουλο τρόπο αλλά και **να μην αλλοιώνονται οι κανόνες**. Όπως και οι τέχνες, τα παιχνίδια οφείλουν να παραμένουν σταθερά ως προς το είδος τους, ώστε να μην δημιουργούν στα παιδιά επιθυμία για αλλαγές στην πολιτική και την κοινωνία μελλοντικά (Νόμοι, 793e, 797b). Οι όποιες αλλαγές αφορούν αποκλειστικά ανθρώπους σοφούς όπως οι άρχοντες και σε καμιά περίπτωση δεν είναι αντικείμενο συζήτησης ούτε καν μεταξύ ενηλίκων οποιασδήποτε τάξης, πόσο μάλλον άμαθων παιδιών. Στην πραγματικότητα, τα παιδιά επιδιώκουν τη σταθερότητα και την ασφάλεια που εμπνέουν οι κανόνες αλλά, κυρίως, η **δίκαιη εφαρμογή** τους- μέσα από αυτήν, αναπτύσσεται σε στέρεη βάση ο λογισμός και το αίσθημά τους, προάγοντάς τα σε αξιόπιστους κι ευτυχισμένους ενήλικες. Αυτές οι αρετές είναι πολυτιμότερες από το όποιο επαναστατικό και ρηξικέλευθο πνεύμα θα τους μετέδιδε μια υπερεκτιμημένη δημοκρατική θεώρηση των πραγμάτων που εξισώνει με καταστρεπτική απλουστευτικότητα τους πάντες και τα πάντα, αγνοώντας τις όποιες φυσικές διαφοροποιήσεις και ρυθμίσεις υπάρχουν.

Από τα εφτά τους χρόνια, τα παιδιά δέχονται ειδική εκπαίδευση, ξεκινώντας από την **ποίηση** και τη **μουσική**, που διδάσκονται πριν από το **χορό** και τη **γυμναστική**, μια και η ψυχή είναι ανώτερη του σώματος. Κοινός, ωστόσο, σκοπός όλων αυτών των μαθημάτων είναι να αναπτυχθούν αρμονικά τόσο το ψυχωμένο τμήμα της ψυχής(η **γενναιότητα**) όσο και το μειλίχιο ή **φιλομαθές τμήμα** της κι όχι η επίδειξη σωματικών κατορθωμάτων ή ρητορικής και ποιητικής δεινότητας (Πολιτεία, 411-2). Αυτός, εξάλλου, είναι και ο λόγος που με μεγάλη αυστηρότητα καταδικάζονται από τον Πλάτωνα έργα ονομαστών ποιητών, όπως ο Όμηρος, στα σημεία εκείνα που αποδίδουν ψευτιές και ποταπότητες σε **πρόσωπα θεϊκής καταγωγής**, σε **ήρωες** και **σοφούς** ή, ακόμα, και στους ίδιους τους θεούς. Εφόσον η φύση ενός θεού είναι απλή και καθαρή, οι εκφράσεις του θα πρέπει να είναι ανάλογες, επομένως, ο όποιος μικτός χαρακτήρας παρουσιάζεται στα ποιήματα μάλλον αποτελεί επιπόνηση του ίδιου του **"ψευδόμενου"** ποιητή (Πολιτεία, 377e-378).

Ένα άλλο στοιχείο στο οποίο εφιστά την προσοχή είναι η **παρουσίαση του Άδη και του θανάτου** εν γένει με ευχάριστο τρόπο ώστε να μην καλλιεργείται στους φύλακες ο **φόβος** γι αυτόν, που θα μειώσει την ανδρεία τους στη μάχη (Πολιτεία, 386a). Επίσης, θα πρέπει να αφαιρεθούν από την εκπαίδευση όσα ποιήματα περιγράφουν **θρήνους και οδυρμούς** ανθρώπων που λογίζονται σπουδαίοι, μια και είναι εκδηλώσεις ανάρμοστες όχι μόνο σε άντρες αλλά και σε γυναίκες που σέβονται τον εαυτό τους. Παρομοίως, η εκδήλωση ξέφρενης χαράς με **ασυγκράτητα γέλια** δεν τους αρμόζει: είναι χαρακτηριστική η επισήμανσή του ότι μια τέτοια υπέρμετρη εκδήλωση χαράς δημιουργεί εξίσου δυνατή τάση να αλλάξει η διάθεση (Πολιτεία, 387-8). Επομένως, οι υποψήφιοι φύλακες, αλλά και οι ελεύθεροι πολίτες, θα πρέπει να μιμούνται ανθρώπους **μυαλωμένους, μετρημένους κι ευσεβείς**, σαν αυτούς που θα θέλαμε να γίνουν και οι ίδιοι μεγαλώνοντας, μια και ο νους εθίζεται σ' ό,τι μιμείται από μικρή ηλικία, όπως το σώμα και η φωνή (Πολιτεία, 395b-397). Οι κανόνες αυτοί είναι απόλυτοι για τους φύλακες και, σε κάποιο

βαθμό, θα πρέπει να ενθαρρύνονται και οι υπόλοιποι να τους ακολουθούν, αν και όχι με την ίδια αυστηρότητα, μια και ο ρόλος τους στην Πολιτεία είναι λιγότερο απαιτητικός από των πρώτων.

Στα τραγούδια και τις μελωδίες, απαγορεύει τους πολυσύνθετους, υπερβολικά πλαδαρούς ή θρηνητικούς ρυθμούς, που μετατρέπουν τους ψυχωμένους ανθρώπους σε ευέξαπτα πλάσματα και τους μειλίχιους σε νωθρά. Απομένουν δύο, ο **δωρικός**, ταιριαστός σε πολεμιστές (σχετίζεται με τους γνωστούς μας παιάνες που ενθάρρυναν τους άνδρες στη μάχη) και ο **φρυγικός** (ειρηνικός, ήπιος ρυθμός, που μοιάζει με παράκληση, προσευχή ή νουθεσία, ταιριαστός σε καιρούς ειρήνης και μάλλον σε τραγούδια που απευθύνονται στο Θεό) (Πολιτεία, 398c-399c). Τα μουσικά όργανα που χρειάζονται για τη συνοδεία τους είναι λίγα και απλά – λύρα, κιθάρα και ο ποιμενικός αυλός (σουραύλι) (Πολιτεία, 399d-400). Η σημασία που αποδίδει ο Πλάτωνας στην αγωγή με τη μουσική και την ποίηση σχετίζεται με την ικανότητα που έχουν αυτές οι τέχνες να **δεισδύουν στα τρίαβαθα της ψυχής** και να την κάνουν δεκτική στην ευπρέπεια και την ομορφιά. Εκπαιδεύουν, με άλλα λόγια, το θυμοειδές- το αίσθημα- του ανθρώπου έτσι ώστε, όταν αυτός φτάσει στην ηλικία του λογισμού (τα 16 χρόνια περίπου), να είναι σε θέση να διακρίνει την ομορφιά ή την ασχήμια γύρω του, έχοντας διαμορφώσει από παιδί τα κριτήριά της μέσα του (Πολιτεία, 401e-402).

Στο **θέμα της γυμναστικής** δεν επιδείχνει την ίδια αυστηρότητα, μια και, όπως λέει χαρακτηριστικά, η **καλή ψυχή** μεριμνά για ένα **καλό σώμα**, οπότε, αρκεί η υπόδειξη μερικών βασικών αρχών (Πολιτεία, 403d). Η άσκηση θα πρέπει να είναι απλή και μετρημένη, να αποφεύγεται το **μεθύσι** και ο εθισμός σε μια πολύ συγκεκριμένη κι **απαρέγκλιτη δίαιτα** (μια και οι πολεμιστές αλλάζουν συχνά τόπο διαμονής): συστήνονται ψητά κρέατα και **καθόλου γλυκά** και άλλες ποικιλίες που γεννούν αρρώστιες ενώ απαγορεύονται **οι εταίρες** (Πολιτεία, 404). Δείγμα, όπως λέει, της ασθένειας μιας πολιτείας είναι η **ύπαρξη πολλών θεραπευτηρίων και δικαστηρίων**, όπου οι άνθρωποι, πάσχοντας είτε στην ψυχή είτε στο σώμα, περνούν πολύ χρόνο απ' τη ζωή τους από αδυναμία να ελέγξουν οι ίδιοι τα πάθη τους (Πολιτεία, 405b). Ειδικά στο θέμα της υγείας, η άποψή του είναι μάλλον ρηξικέλευθη και σκληρή για τα σύγχρονα ήθη: εφόσον κριτήριο για τη συνέχιση μιας ζωής είναι η χρησιμότητα, οι μακρόχρονες θεραπείες πρέπει να απαγορεύονται. Αν μια φύση είναι ασθενική ή κατάντησε τέτοια από απραξία και κακοζωία, θα πρέπει να της δοθεί **μια αγωγή** που να παράγει **άμεσα αποτελέσματα** και να την επαναφέρει σύντομα υγιή στην κοινότητα. Αλλιώς, φροντίζει κανείς τόσο το σώμα του, που **παραμελεί τη μελέτη της φιλοσοφίας** με την πρόφαση ιλίγγων και πονοκεφάλων ή άλλων ψυχικών πόνων (Πολιτεία, 405b-408c) .

Καθώς **οι νεαρές ηλικίες** αρέσκονται στην κίνηση, πρέπει να μάθουν **να χορεύουν** ώστε να αξιοποιήσουν τα θεία δώρα του ρυθμού και της αρμονίας. Όμως, **μέτρο του ωραίου** δε θα είναι η ευχαρίστηση που θα προσφέρουν αλλά **η βελτίωση της ψυχής τους**- γι αυτό και θα πρέπει να μιμούνται τις κινήσεις ενός ενάρετου ανθρώπου όταν βιώνει μια ορισμένη ψυχική κατάσταση και να απαγορεύονται δια νόμου οι μιμήσεις κακών χαρακτήρων, όσο ευχάριστες και διασκεδαστικές κι αν είναι. Κριτήριο της καλής τέχνης είναι η απόλαυση που αυτή φέρνει στους ανθρώπους με λεπτότερα γούστα και επαρκή εκπαίδευση, όχι στο ευρύτερο κοινό. Αν τα έργα κρίνονται από ειδικούς δικαστές, αποτρέπονται οι ποιητές από την παγίδα της ικανοποίησης των μαζών, κάτι που τους αναγκάζει να καταφεύγουν σε **χοντροκοπιές και καινοτομίες** προκειμένου να τις προσελκύσουν. Πρέπει να προβάλλεται ο δίκαιος άνθρωπος και ποτέ **να μην ταυτίζεται η αδικία με ευτυχία**, να μην παριστάνεται, δηλαδή, ένας άδικος άνθρωπος ευτυχισμένος. Προσοχή επίσης χρειάζεται και στο να αποδίδονται στους άντρες και στις

γυναίκες οι κινήσεις που αρμόζουν στη φύση τους, όσο ενδιαφέρουσα κι αν μας φαίνεται η ανάμιξή τους. Για όλους αυτούς τους λόγους, οι κριτές είναι και πάλι άρχοντες, άνθρωποι γύρω στα πενήντα, που κατέχουν τους σωστούς ρυθμούς και τις αρμονίες ώστε να διακρίνουν την ορθότητα των μουσικών έργων. Οι νεότεροι, αρκεί να αποστηθίζουν σωστά τα βήματα και τις κινήσεις, κι ας μην κατανοούν την ακριβή τους φύση (Νόμοι, 669-670). Ο Πλάτωνας επιμένει ιδιαίτερα στην προβολή της δικαιοσύνης και της ομορφιάς στις τέχνες, διότι, με το ρυθμό και τη μελωδία, οι ψυχές μαλακώνουν και γίνονται εύπλαστες σαν των παιδιών, κατάλληλες για ηθική διαμόρφωση, αλλά και για διαστρέβλωση, στην περίπτωση που δεχτούν ανήθικες επιρροές (Νόμοι, 671). Είναι χαρακτηριστικό αυτό που λέει για τους δικαστές, ότι, αν θέλουμε να είναι δίκαιοι, πρέπει να φροντίσουμε να γνωρίσουν την αδικία σε μεγάλη ηλικία ώστε να μην "μολυνθούν" από αυτήν- απεναντίας, οι γιατροί, όταν σε επαφή από νωρίς με διάφορες ασθένειες, είναι σε θέση να εξελίσσουν την τέχνη τους περισσότερο, μια και η ψυχή δεν επηρεάζεται από το άρρωστα σώματα αλλά από νοσηρές ψυχές (Πολιτεία, 409-10).

Μετά τη σωματική εκπαίδευση, σειρά έχει η **μελέτη των επιστημών**, που πρέπει να αρχίζει με τους **αριθμούς**. Αυτή η γνώση είναι άκρως απαραίτητη τόσο για τους φύλακες, όσο και για τους απλούς ανθρώπους για πρακτικούς λόγους που έχουν σχέση με την καθημερινή τους ζωή (μετρήσεις βάρους, χωρισμό εδαφών κτλ. Όμως, έχει μια επιπλέον σημασία, καθώς δρα και ως διεγερτικό της σκέψης (Νόμοι 818-819d, Πολιτεία 522-525c). Για την τάξη των φυλάκων, η μελέτη αυτή θα πρέπει να φτάνει ως την **ίδια τη φύση των αριθμών** (Πολιτεία, 535-6). Με τον ίδιο σκοπό, θα πρέπει να επιδίδονται στη γεωμετρία, τη στερεομετρία αλλά και την αστρονομία, κυρίως μελετώντας **προβλήματα** και όχι παρατηρώντας μέσω των αισθήσεων, εφόσον όσα μας δείχνει η όραση, είναι πολύ κατώτερα των όσων μας φανερώνουν η νόηση και ο λογισμός (Πολιτεία, 527-530).

Τελευταία και σημαντικότερη είναι η **Διαλεκτική**, επιστήμη που πορεύεται προς την ίδια την αφετηρία των επιστημών. Η μέθοδος αυτή έχει ως στόχο της να συλλάβει ο άνθρωπος την ουσία του κάθε πράγματος, το **Ον**, χάρη από κάθε αισθητηριακή αντίληψη, **με τη βοήθεια του λογισμού** (Πολιτεία, 532-537). Οι άλλες επιστήμες βασίζονται σε **υποθέσεις και γνώμες (αξιώματα)** και, βάσει αυτών, αναλώνονται σε τεχνικές κατασκευές που αφορούν τον κόσμο του γίνεσθαι. Απεναντίας, η Διαλεκτική προσεγγίζει άμεσα το **Ον**, μέσω της **γνώσης και της νόησης**. Η ίδια η μέθοδος συνίσταται σε μια σειρά ερωτήσεων που επιδέχονται θετικής ή αρνητικής απάντησης και έχουν σαν στόχο να αποκαλύψουν την αλήθεια ή το ψέμα που κρύβει μια ορισμένη αρχική πρόταση. Αυτός που ρωτάει, θα πρέπει να έχει **γνώση** ή, έστω, **υποψία της αλήθειας** αλλά δε δίνει καμία πληροφορία έτοιμη στο συνομιλητή του παρά τον καθοδηγεί στην ανακάλυψή της.

Όσο διαφωτιστική κι αν είναι, όμως, η διαλεκτική, άλλο τόσο **επικίνδυνη** μπορεί να αποδειχτεί αν χρησιμοποιηθεί από **φαύλους και κόλακες**, που με τη βοήθειά της θα κλονίσουν τις παραδοσιακές **αρχές** των απλών ανθρώπων, που τις προσέλαβαν από την παιδεία τους ως αυταπόδεικτες. Αν οι εξυπνότεροι τους κλονίσουν, εκείνοι θα δυσπιστήσουν προς τους άρχοντες και την παιδεία τους και θα στραφούν, από την αυθεντία του νόμου, σε εκείνη της δικής τους κρίσης. Διαθέτοντας, όμως, εκ φύσεως, **αδύναμο λογισμό**, θα ακολουθήσουν τις επιθυμίες και τις παρορμήσεις τους. Έτσι, αυτή η επιστήμη θα επιτρέπεται να χρησιμοποιείται μόνο από τους άρχοντες, τους άριστους δηλαδή φύλακες που πέρασαν **"δια πυρός και σιδήρου"** από την εκπαίδευση και τα καθήκονά τους (Πολιτεία, 539-540). Αυτοί, θα πρέπει να αγρυπνούν όσο το δυνατόν περισσότερο, μια και αποτελούν το λογισμό της Πολιτείας τους, που αγρυπνά προκειμένου να την προφυλάξει από τους εχθρούς. Δε θα επιτρέπουν στον εαυτό τους να

κοιμάται περισσότερο απ' τους δούλους ή να τεμπελιάζει, γεγονός που θα μειώσει το σεβασμό τους αλλά και το φόβο των μοχθηρών απέναντί τους (Νόμοι, 805-808). Τη μέθοδος αυτή θα τη διδάσκονται κατ' αποκλειστικότητα για **δύο με τρία χρόνια** προκειμένου να συνταιριάξουν τις σκόρπιες επιστημονικές γνώσεις που έλαβαν ως τότε με τη μελέτη μιας επιστήμης όπου οι αισθήσεις δε μπορούν να βοηθήσουν (Πολιτεία, 535-537c).

Ο Πλάτωνας αναγνωρίζει τη μεγάλη **δυσκολία του νομοθέτη** να πείσει για την αξία και αναγκαιότητα των νόμων του· γι αυτό, λέει ότι πρέπει να καταφύγει στη διάδοση της αντίληψης πως είναι **θεόπνευστοι**, μια και η λογική ορθότητα δεν επηρεάζει τη μεγαλύτερη μερίδα των ανθρώπων (Νόμοι, 832e). Αυτό θα επιτευχθεί με μια **σειρά κατάλληλων μύθων**, που μεταδίδουν έμμεσα ηθικές αρχές, βοηθώντας την εκπαίδευση να καταπολεμήσει τον ισχυρότερο εχθρό της- τη **λαχτάρα για πλούτη και απολαύσεις**, που οδηγεί τους σεμνούς εκ φύσεως να γίνουν έμποροι ή υπηρέτες και τους ψυχωμένους, ληστές, φιλοπόλεμοι και αυταρχικοί (Νόμοι, 831d, Πολιτεία, 583).

Αυτά υποστήριξε ο Πλάτωνας, 2500 χρόνια πριν. Όμως, ανάλογη αξία αποδίδει στην Παιδεία κι ένας σύγχρονος σοφός, ο Śrī Śaṅkarācārya. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει:

"Χρειαζόμαστε άραγε καινούριους μύθους; Οι μύθοι, όπως και όλη η σπουδαία τέχνη, πηγάζουν από τη μεγαλοσύνη της ψυχής των δημιουργών τους." "Όταν ένας άνθρωπος με καλή οντότητα **συνηθίζει** να εμπειράται και να εκφράζεται, τότε η τέχνη εκδηλώνεται και πηγαίνει κατευθείαν στην καρδιά των ανθρώπων. Οι κανόνες δεν είναι αυτό που μετράει πάνω απ' όλα- πάνω απ' όλα μετράει η οντότητα και η εμπειρία. Δημιουργήστε ανθρώπους κι αυτοί θα δημιουργήσουν τέχνη". "

Βιβλιογραφία

1. Πλάτων- Πολιτεία, μτφ Ν.Μ. Σκουτερόπουλος, Πόλις, Αθήνα 2002 (σειρά Αρχαίοι Φιλόσοφοι)
2. Πλάτων- Νόμοι, 1ος και 3ος τόμος, μτφ Φιλολογική Ομάδα Κάκτου, Κάκτος, Αθήνα 1992 (σειρά Οι Έλληνες)
3. *The Man who wanted to meet God, Myths and Stories that explain the Inexplicable*, His Holiness Shantanad Saraswati, Element 1996.

Παρουσιάστηκε από την Κέλλυ Ζέππου στα μέλη του Ομίλου Μελετών, το Μάρτιο του 2006

<http://www.omilosmeleton.gr/legacy.asp>